

УДК 327.5(55+73)

**ІРАН ТА США У ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ
ПРОВОКАЦІЯХ****IRAN AND THE USA IN NAVAL PROVOCATIONS****Дужа І. А.,**кандидат політичних наук, асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет (Біла Церква, Україна),
e-mail: kitne_box@ukr.net
ORCID 0000-0002-5565-5720**Мельник Л. М.,**кандидат політичних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет (Біла Церква, Україна),
e-mail: kitne_box@ukr.net
ORCID 0000-0002-1299-5610**Duzha I. A.,***Candidate of Political Science, Assistant,
Bila Tserkva National Agrarian University
(Bila Tserkva, Ukraine),
e-mail: kitne_box@ukr.net
ORCID 0000-0002-5565-5720***Melnik L. M.,***Candidate of Political Science, Associate Professor,
Bila Tserkva National Agrarian University
(Bila Tserkva, Ukraine),
e-mail: kitne_box@ukr.net
ORCID 0000-0002-1299-5610*

В статті розглядаються військово-морські провокаційні дії КВІР та санкції американського уряду щодо Ірану задля підтримки стабілізації в регіоні та запобіганню створенню ядерної зброї. Аналізується політика Д. Трампа щодо Ірану враховуючи посилення чи послаблення неанонсованих дій країни.

Ключові слова: Вашингтон, США, Іран, КВІД, військово-морські провокації, санкції, заборона, Д. Трамп, ВМС, Черчіль, військово-морські судна, стримування, Близький Схід.

The article examines IRGC's naval provocations and US government sanctions on Iran to support stabilization in the region and prevent the development of nuclear weapons. Trump's policy towards Iran is analyzed, taking into account the strengthening or weakening of the country's unannounced actions.

Keywords: Washington, USA, Iran, Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC), naval provocations, sanctions, ban, D. Trump, Navy, Churchill, naval vessels, deterrence, Middle East.

"I have instructed the United States Navy to shoot down and destroy any and all Iranian gunboats if they harass our ships at sea."

President Donald J. Trump

Міжнародні відносини з Іраном є одними з непередбачуваних та нестабільними відносинами в Пд.-Зх. Азії. Використовуючи свої військово-морські сили для залякування міжнародного судноплавства, загрозу розробки та використання ядерної зброї призводить до погіршення дипломатичних відносин з країнами, а особливо зі Сполученими Штатами.

У 2015 році відбулися переговори по виробленню ядерної угоди з Іраном (Спільного всеосяжного плану дій, СВПД) в якому знову підтвердили необхідність повного дотримання всіма держава-

ми - учасниками Договору про нерозповсюдження ядерної зброї своїх зобов'язань і нагадали про право держав-учасників розвивати дослідження, виробництво і використання ядерної енергії в мирних цілях без дискримінації.

Відповідно до резолюції 2231 (2015) Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй всі положення СВПД призначені виключно для цілей його виконання між ЕЗ / ЄС + 3 та Іраном і не повинні розглядатися як створюючі прецеденти щодо будь-якої іншої держави або щодо принципів міжнародного права, прав і обов'язків за Договором про нерозповсюдження ядерної зброї та інших відповідних правових інструментів, а також міжнародно визнаних принципів і практики [1].

Під час підписання договору та після його укладення, Військово-морські сили США (ВМС США) зафіксували більше 20 випадків компрометуючих дій підрозділів Військово-морських сил Корпусу вартових ісламської революції (ВМС КВІР), в результаті яких були ризики зіткнення суден.

В січні 2016 року ВМС КВІР захопили два патрульних катери ВМС США і затримали десять американських моряків на 15 годин. Такими діями Іран порушив права моряків відповідно до Женевської конвенції.

Вступивши на посаду Президента Д. Трамп ініціював всеосяжний перегляд політики США щодо Ірану в рамках того, що СВПД не охоплював зростаючі загрози для міжнародного миру та безпеки з боку режиму.

Протягом 2017 року Іран продовжував свої провокації, а саме:

- у березні 2017 року задля уникнення зіткнення з декількома суднами швидкої атаки ВМС КВІР судно ВМС США *Invincible* змушене було змінити курс;

- у липні 2017 корабель ВМС КВІР пройшов в 150 ярдів від судна ВМС США *Thunderbolt* в Перській затоці, змусивши його зробити попереджувальні постріли;

- у серпні 2017 року неозброєний іранський безпілотник пролетів поруч з авіаносцем ВМС США *Nimitz*, коли винищувачі здійснювали посадку на його палубу в нічний час, при цьому створивши загрозу безпеці американських пілотів і членів екіпажу судна.

Такі компрометуючі дії призвели до того, що у жовтні 2017 року Президент США Д. Трамп оголосив про нову політику щодо Ірану, котра чітко наголошувала, що Сполучені Штати будуть приймати міри щодо провокаційних дій. Після заяви Президента число випадків з боку ВМС КВІР різко скоротилося і знизилося навіть після виходу США з СВПД.

Для стримування Ірану Вашингтон використовує політику стримування за рахунок економічних санкцій. Перші обмеження проведені США відбулися на початку 1950-х років. Тоді адміністрація Черчіля підтримала Британський бойкот на іранські нафтопродукти, як відповідь на націоналізацію «Англо-іранської нафтової компанії», що знаходилася у власності британського уряду.

Приводом до наступних санкцій стала Ісламська революція 1979 року, а саме захоплення американського посольства радикально налаштованими студентами в Тегерані. Приводом таких дій стали не підтверджені чутки щодо надання політичного притулку Мохаммеду Реза Пехлеві в США. Встановлені обмеження призвели до замороження іранських авуарів та золотого запасу в банках Америки; заборони громадянам та компаніям США вести бізнес в Ірані та брати участь в спільній підприємницькій діяльності з іранськими компаніями, зокрема в нафто-газовій сфері. Санкції також були розширені на країни котрі не дотримувалися американського ембарго.

У 1984 році відбувається нове посилення санкції проти Ірану методом введення заборони міжнародним фінансовим організаціям кредитувати Іран, продавати країні зброю на надавати будь-яку підтримку та допомогу. У 1987 році відбувається перша збройна сутичка між американськими та іранськими військовими кораблями, що призвело до повної заборони товарообігу між США та Іраном.

В середині 90-х років, в односторонньому порядку, Вашингтон приймає рішення стосовно торговельно-економічних санкцій. У 1995 році під час правління адміністрації Клінтона вперше зафіксовано послаблення санкцій щодо продажу в Іран, через треті країни, невійськових американських товарів. Але вже у 1996 році Конгрес США приймає новий закон стосовно нових обмежень, котрий передбачає заборону інвестування в нафтову енергетику Ірану, а ті компанії котрі вже стали інвесторами понад 20 млн., дол., потрапляли під санкції уряду Америки.

У 2004 році були впроваджені нові санкції щодо науково-педагогічних працівників, а саме рецензування та публікацій робіт іранських вчених. Як наслідок американські вчені, що співпрацюють з іранськими потрапляють під відповідальність. Таку політику міністерства фінансів США підтримали ІЕЕЕ, Американське ядерне товариство, Американське хімічне товариство та Американське товариство мікробіології.

Окремий закон про співробітництво та науково-дослідні проекти прийняв парламент штату Флорида заборонивши будь-які проекти та поїздки вчених Флориди, що працюють в інститутах та отримують державну підтримку, до Іраку [2].

У відповідь на ряд санкцій у 2012 році уряд Ірану припиняє продаж нафти США та Великій Британії, у 2013 році така заборона починає діяти для Євросоюзу котрий виявляв солідарність з Вашингтоном.

Задля пом'якшення відносин в регіоні у 2015 році Іран погоджується на укладання «ядерної угоди» між Німеччиною та п'ятьма постійними членами Радбезу ООН. Це призводить до послаблення санкцій щодо Ірану, а саме американський уряд звільняє невелику кількість фізичних осіб Ірану та інших держав, підприємства, літаки та судна.

З приходом до влади президента Д. Трампа Ірану оголошені нові санкції. Приводом до зміни полі-

тики стала заява Моссада (Ізраїль), що Іран попри всі заходи не відмовився від своїх ядерних амбіцій, а його дії після підписання «ядерної угоди» тільки підсилюють дану тенденцію. Разом з цим відбувається регіональне посилення експансії Ірану. Це зумовлено тим, що після скасування міжнародних санкцій Іран активно почав укладами контракти з іноземними інвесторами, що спричинило розвиток економіки та сприяло припливу валютних ресурсів в країну. За рахунок такого зростання відбувається фінансування КВІР і проіранських збройних формувань у Сирії, Лівані, Іраку та Ємені [3].

Як наслідок у листопаді 2018 року Іран був відключений від міжнародної міжбанківської системи SWIFT [4].

У 2019 році задля взаєморозрахунків та збереження торговельно-економічних відносин з Іраном Німеччина, Франція та Велика Британія почали роботу з обходження американських санкцій, що отримав назву INSTEX (*Instrument in Support of Trade Exchanges*, «Інструмент підтримки в торгових операціях») за умови якщо Іран приєднається до міжурядової організації з боротьби з відмиванням злочинних доходів (FATF) та про вступить в переговори щодо своєї ракетної програми [5].

Прагнучи змусити світ послабити санкції щодо країни у травні 2019 року Іран почав панічну кампанію агресії.

12-13 травня 2019 року військовослужбовці ВМС КВІР встановили і підірвали магнітні міни на двох судах, зареєстрованих в Саудівській Аравії, одному судні, зареєстрованому в Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ), і одному судні, зареєстрованому в Норвегії, коли вони стояли в територіальних водах ОАЕ на рейді порту Ель-Фуджайра. Магнітні міни також були підірвані на одному японському кораблі і на одному судні, що належить норвезьким власникам, під час їх проходження через Оманську затоку. Пізніше США поширили відеозапис, яка ніколи, як військовослужбовці ВМС КВІР видаляють одну зі своїх хв з борта японського танкера.

19 червня 2019 року військовослужбовці КВІР збили ракетою класу «земля-повітря» безпілотний літальний апарат США, який пролітав над міжнародними водами в Ормузькій протоці. Командувач КВІР Хоссейн Саламі заявив, що Іран збив безпілотник, нібито знаходився над територіальними водами Ірану.

19 липня 2019 року ВМС КВІР захопили під британським прапором танкер Stena Impero, що належить Швеції, під час його транзиту через Ормузьку протоку. У той же день КВІР також тимчасово затримав танкер Mesdar, що йшов під прапором Ліберії. Stena Impero і екіпаж цього судна утримувалися в Ірані понад два місяці в якості важеля переговорів.

У 2020 році після ракетної атаки Тегерана на американські військові бази в Іраку Вашингтон розширив персональні та економічні санкції проти Ірану, зокрема щодо іранського металургійного сектору. Американські обмеження накладені на осіб котрі причетні до дестабілізації на Близько-

му Сході та розширені обмежувальні заходи щодо іранської економіки. Першочергово президент Д. Трамп запровадив санкції проти фізичних осіб, котрі працюють та ведуть торгівлі відносини з Іраном, включаючи будівельну, текстильну та гірничодобувну галузі.

Нові обмеження не мають строку дій, вони діятимуть доти поки Іран не відмовиться від своїх амбіцій на створення ядерної зброї та не припинить підтримувати тероризм та дестабілізувати ситуацію на Близькому Сході.

Відповідальність за атаку взяв на себе КВІР у відповідь на вбивство генерала Касема Сулеймані, котре було розцінене як порушення суверенітету країни. Такі дії свідчать про ескалацію та загострення протистояння між країнами. Водночас країни учасники Єврокомісії виступають за умиротворення конфлікту на Близькому Сході та за відновлення діалогу між сторонами.

Здійснивши вбивство іранського генерала на території Іраку, Вашингтон остаточно порушив міжнародні правила застосування зброї. Це означає, що превентивні удари дедалі більше замінюватимуть логіку відлякування, яка гарантувала певний ступінь стабільності. Тепер складні відносини між США і Тегераном стали більш непередбачуваними. Вбивство Сулеймані не стримає КВІР, що призведе до цілого ряду асиметричних дій з боку Ірану.

Іран прагнути притягти США до відповідальності за вбивство Сулеймані юридичним шляхом. Глава МЗС країни Мохаммад Джавад Заріф вже анонсував різноманітні юридичні кроки на міжнародному рівні. Мова однозначно йде про терористичний акт, а не про правове врегулювання.

Цілеспрямоване вбивство Сулеймані є порушенням міжнародного права, що може призвести до масштабної регіональної війни. Велика частина арабського світу стала до солідаризації з Іраном, виходячи з присвячених генералу жалобних заходів [6].

Враховуючи амбіційність Ірану, міжнародна спільнота першочергово закликає до збереження стабільності та миру в регіоні і особлива увага приділяється збереженню ядерної угоди, задля уникнення накопичування урану та створення ядерної зброї країною.

Заклики Д. Трампа щодо виходу з ядерної угоди Франції, Великобританії, Німеччини, Росії та Китаю є необдумані та непрогнозовані, що спричинить ще більший колапс в регіоні і нові можливості Ірану до швидкого створення ядерної зброї.

У той час як іранський режим домагається ослаблення санкцій, він направляє свої ресурси і зусилля на цькування міжнародної судноплавної спільноти.

14 квітня 2020 року військовослужбовці ВМС КВІР із застосуванням сили піднялися на борт нафтового танкера SC Taïpei, що йшов під прапором Гонконгу в міжнародних водах, затримали його і направили в іранські води.

15 квітня 2020 роки 11 малих катерів ВМС КВІР створили перешкоди для п'яти американських військово-морських суден, які проводили звичайні

навчання, неодноразово наближаючись до них небезпечним чином на високій швидкості. Іранські судна неодноразово проходили безпосередньо перед носами і кормами американських кораблів, наближаючись на відстань не більше 10 ярдів до сторожовому кораблю берегової охорони США.

У відповідь на підвищений ризик, пов'язаний з проходом комерційних судів через Ормузьку протоку, Сполучені Штати стали ініціатором створення Міжнародної системи морської безпеки (IMSC), коаліції восьми країн Європи, Близького Сходу і Азії, прихильних забезпечення свободи судноплавства і вільного потоку торгівлі через протоку. З тих пір як була створена IMSC в серпні 2019 року, іранські мінні атаки припинилися.

Політика санкцій, стримування та заборони щодо Ірану з однієї сторони має позитивну динаміку, а з іншої вона призводить до збільшення амбіційності, прагнення визнання країни та врахування її інтересів в регіоні. Можливо саме політика Вашингтону спонукає Іран до маневрів та провокацій. З новими глобальними викликами доречно передивитися методи впливу на країни, що дестабілюють ситуацію в регіонах, та виробити нові методики реагування та стримування враховуючи кожну країну окремо.

Список використаних джерел

1. https://www.iaea.org/sites/default/files/gov-2015-72_ru.pdf
2. Publishers split over response to US trade embargo ruling (en). Nature. 19 лютого 2004.
3. Израиль добивается пересмотра соглашения по Сирии // vesty.co.il, серпень 2017.
4. U.S. not concerned by Europe's idea for Iran trade as companies moving out // Рейтер.
5. Крупнейшие экономики ЕС запустили механизм обход санкций США против Ирана // 31 січня 2019.
6. <https://ua.interfax.com.ua/>
7. <https://www.state.gov>